

Kőmíves Kelemenné

Mint említettem, ez a foglalkozásterv – még publikálás nélkül - évek során alakult, formálódott, és bizonyára még most sem végleges, bár a tömbösített, kétszer negyvenöt perces magyar órák teljesen hagyományos körülményei nagyon jó terepet jelentettek az egyes mozzanatok állandósításához. [Ez a szakdolgozati, bevezető mondat 2015-ben keletkezett. Azóta még több órán csiszolódott a terv, a 6. osztályos tanterv balladájaként, tömbösített órán azóta is minden évben megvalósul az aktuális osztállyal. Publikáció most lett belőle.]

1. Ráhangolás

Kettős célt szolgálnak a bevezető játékok, gyakorlatok. Egyrészt segítenek egy órakezdő intenzitás megteremtésében, másrészt – jellegükben, felépítésükben, működtetésükben – szinte analógiái a balladai kőművesek kooperáció-kényszerének, és a mindig újra kezdés motívumának.

1.1. Számoljunk tízig!

Az asszertív viselkedéstanulás, az időprés alatti együttműködés ismert gyakorlata. Egy számnak csak egy tulajdonosa lehet. Egyeztetés nélkül, véletlen kimondással jussunk el tízig! Egy számnak csak egy tulajdonosa lehet! Ha ketten vagy többen szólnak meg, újrakezdjük. (*Kvázi: leomlik a számsor, és építhetjük előlről.*)

1.2. Mozgó mértan

A Gabnai Katalin füzetéből¹ megismert gyakorlat szisztémája ugyanaz. Adott időre – az egyik legfőbb kommunikációs csatorna, a beszéd letiltásával – alakítson magából a csoport mértani alakzatokat, betűformákat. (*Időprés alatt közös alkotás létrehozása az együttműködés extrém körülményei között.*)

¹ GABNAI Katalin: *Drámapedagógiai füzetek 1. Drámajátéktár – első gyűjtemény* Gödöllő, Magyar Drámapedagógia Társaság; Gödöllői Művelődési Központ 1989 (?) 1990 (?)

1.3. Labdakör

A koncentrált együttműködés, a rendszerszintű szerialitás fenntartása a nagy kihívás, benne az egyén felelősségével, hisz, ha bárki miatt rontás van, kezdődik minden előlről. Egy labdával megtanulunk egy kötött átadási sorrendet, és azt több labda elindításával is megpróbáljuk fenntartani. (*Izgalmas nehezítések tehetők a gyakorlatba. A labdakör működtetése közben tartsunk fenn egy másik sorrend szerint haladó névkört is. Vagy: a labdák dobása közben adjunk körbe egy tárgyat. Vagy: kislabdák helyett használjunk medicinlabdákat. Valóságos 'súly' lesz a feladatnak.*)

2. Bemutató olvasás (A teljes balladaszöveget!)

(*Felfogásom szerint nem baj, ha ismert a mű-egész, a vég[zet]! Az odáig vezető út hogyanjainak, miértjeinek, mögötteseinek a feltérképezése a cél. Ebben a felfogásban erősít meg Dorothy Heathcote, aki a dolgozat elején már idézett interjúban arról beszél, és vitázik a kollégáival, hogy elveszíti-e egy történet a drámaiságát, ha a gyerekek már az óra kezdetén megismerik a történet kimenetelét, végét. Dorothy érvelése a következő: „A tanárok gyakran mondják nekem: >>Ha a gyerekek tudják a történet végét, akkor már nem fogja őket izgatni.<< Pedig éppen azért nem sietnek, mert tudják a végét. Nem tudják, hogy mikor következik be és hogy miként, de tudják, hogy mi lesz. Azon az órán újra és újra megmutattam a történet végét a gyerekeknek és azt mondtam, hogy azt viszont nem tudjuk még, hogy hogyan történik, míg oda nem érünk. És sosem siettek. De ha nem tudják, hogy mi a vége, akkor rohannak, hogy kiderítsék. Ennyire egyszerű.”²)*

3. „Meg is megjelentek”

Miért?! Mi minden vezérelhette a Dévára sereglő kőműveseket? Vizsgáljuk meg az összes lehetséges emberi motivációt! (*Önmagam és a játszóknak számukra megfogalmazott alternatív munkaformával.*)

A) Az 'ötletroham' technikájának alkalmazásával. (*Itt a tanár a 'Brain storming' ismert lépéseit alkalmazva, sok-sok tisztázó, segítő kérdéssel megpróbálja összeszedni a lehető*

² BETHLENFALVY Ádám interjúja Dorothy Heathcote-tal Drámapedagógiai Magazin 31 2006/1. szám 15.

legtöbb készítményt arra, hogy valaki egy ilyen vállalkozásba kezdjen. Az óra ezen pontján szeretem megtörni a legtöbb irodalomkönyv bántóan leegyszerűsítő sztereotípiáját a pénzéhes, kapzsi kőművesekről.)

B) Egész csoportos szerepjátékkal, ahol a játsszók a leendő kőművesek szerepét játsszák, a **tanári szerep** pedig az építető által felkért munkafelügyelőé, aki a leendő várépítők kiválogatását végzi. (Tudatosan választottam a középő státuszú, közvetítői szerepet. Viszonylag jól terelhetőnek vélem a különböző szándékok kiderítésének folyamatát. Az előbbi sztereotípiatörés gazdag megvalósulásának nyomai néha beterítik az iskolai táblát vagy a 'munkafelügyelő' jegyzeteit. A szakmai kihívástól, az otthon maradt család finanszírozásán át a kalandvágyig bezárólag. A 'sok minden lehetséges' jegyében nem szoktunk pálcát törni egyetlen – hacsak nem valami túlzottan extrém és anakronisztikus – szándék fölött sem.)

4. „Leomlott estére, leomlott reggelre”

4.1. A jelenséget nem értő kőművesek tanakodásának megjelenítése a **gyűlés** konvenció segítségével. **Tanári szerep:** Kelemen. (A vezető státuszából, vagy „az ördög ügyvédjeként” „kikezdheti” a különböző magyarázatokat, mélyítheti az építők feladattudatát, elszántságát, megoldáskeresését. Akár ebben a formában is eljuthatunk a 4.2. pont kínálta hiedelemmonda megalkotásáig)

4.2. A **közös történetalkotás** technikájával alkossuk meg azt a(z) elátkozottságra épülő **hiedelemmondát**, amely indokoltá teszi az építő- engesztelőáldozat szükségességét! (Szelíd tanári tudatossággal igyekezni szoktam az átok – áldozat, akciót megszülő ellentétpárja, illetve a leendő áldozat női mivoltának szükségessége felé terelni a közös fantáziajátékot.)

5. „Egyességet tettek”

Alkossuk meg együtt azt a **szertartást / rítust** (színházi tudatossággal kidolgozva a térhasználatot, alakzatot, mozgásrendet, szöveget, szimbolikus tárgyhasználatot, hogy például egy terméskövet körül állva mondják a közösen elfogadott szöveget), amellyel megpecsételik esküjüket a kőművesek.

Lehetséges plusz mozzanatok:

A) A gondolatkövetés konvencióval szedjük össze, mi minden kavarg a kőművesek fejében.
(*Szinte mindig felszínre kerül a „reméljük én megúszom” vagy „mi lesz, ha az én feleségem jön legelőször” gondolata.*)

B) Drámán kívüli értékeléssel beszéljünk az eskütevés és az esetleges esküszegés drámai súlyáról, feszültségéről.

6. „Jó napot, jó napot, tizenkét kőműves”

Rövid egyeztetés és próba után - **színházi módon** – járjuk körül (szinte szó szerint) a végzetes pillanatot. A középre tett kő körül előttünk van az eskü **állóképe**, **aláfestésként** halk hegedű-sírató szól, az asszony, kendővel a vállán köszön, majd körbejárja a képet. Kelemen a kép közepéről beszél. Dialógusuk nem rögtönzött, az archaikus ballada drámai soraira épül!
(*Ezt a drámaiságot szeretném tovább mélyíteni a következő mozzanatban, amely számomra ennek a történetnek a legkatartikusabb, a görög sorstragédiák szintjét megidéző pillanata. Nem véletlenül fogom idézni Bécsey Tamást.*)

7. „Várjatok!”

(*Amikor irodalomórán az első – különösebb bevezetést, mindenféle kommentárt nélkülöző – felolvasását tartom a balladának, és kérem az első intuíciókat, reakciókat, véleményeket, Kelemenék elítélése mellett a feleség döntése iránti értetlenség szokta elvinni a pálmát.*)

7.1. A belső hang-konvenció segítségével, (más, tanfolyamokon, óravázlatokban is elterjedt fogalommal: 'a mérleg nyelve') a **csoport** számára az asszony barátainak **szerepét** megajánlva, járjuk körül a dráma központi döntésének dimenzióit! Kelemenné hazament elbúcsúzni. Társai, ismerősei körül állják. Egyesek megerősítik döntésében, mások le akarják beszélni tetteről, alternatívákat javasolva neki. (*A 6. pontban használt kendő közepén, egy széken, mögötte a tanár. A le- ill. rábeszélés erejétől függően tesz lépéseket jobbra, balra, a 'mérleg' két serpenyője felé. Előre azt is egyezteti a csoporttal, hogy egy-egy érdekes, játéklehetőséggel telített érv hallatán, Kelemenné szerepébe léphet. Így páros improvizációvá lesz a pillanat.*)

7.2. Az asszony döntése végleges. Haladunk a leírt történés vége felé. (lásd Dorothy Heathcote gondolatait a 2. lábjegyzetben!) Körbe állunk. A kendőt elkezdjük körbe adni. Akinél a kendő van, mondhat egy **búcsúszót**, mondatot Kelemennének.

(Ha itt nem is töröm meg a játékot, de az óra végi beszélgetésnek mindenképpen részévé teszem a népballada és az Alkéstis c. Euripidész-dráma sorspárhuzamának kivonatos, életkorra szabott ismertetését, Bécsy Tamás írása alapján: „ A főhősnek, Admétos királynak az a végzete, hogy fiatalon kell meghalnia. Apollón azonban ráveszi a Moirákat, a sorsistennőket, hogy ne kelljen még meghalnia, ha valaki vállalja helyette a halált. Föltehetően már a görögök is a minden embert vezérlő legfőbb dinamizmusnak tartották, hogy mindenki csak a saját életét éli. És talán csak ebben a mitológiai történetben lelhetjük föl, hogy módosul az emberi életnek ez a kiiktathatatlan ténye. Jellemző, Admétosnak eszébe sem jut, hogy – szó szerint – ne éljen azzal a lehetőséggel, hogy valaki más haljon meg helyette. De idős szülei és barátai sem akarnak helyette meghalni. Admétosz csak apjának hánytorgatja fel – önmagának nem! – amiért nem vállalja a halált. Admétosnak és apjának mindennél fontosabb az élet. (Kelemenek és a kőműveseknek mindennél fontosabb a vár.) Csak Alkéstisnek nem; ő férje elárulásának tekintené, ha nem halna meg helyette. Őt az életszeretet vagy az önzés helyett a hűség vezérli. [...] Amikor Héraklés megérkezik a gyászoló házhoz, megtudja Alkéstis halálát. Sírjához megy, birkózásban legyőzi a halált, és visszahozza Alkéstist; azaz Alkéstis feltámad. A rossz sorsot itt nem egy isten, hanem az emberi sorsot élő Héraklés fordította jóvá. Persze ez a jó vég sem egyértelműen az. Ritoók Zsigmond mutatta ki egy monográfiában, hogy Admétos azt hitte, szerencsésbe fordul élete, ha valaki meghal helyette; ám kiderült: felesége halálával sokkal többet veszített, mint amennyit nyert saját életével.”³ (Ez az ismertető csak megerősítette a foglalkozást lezáró kompozíciós elgondolásomat. lásd: 8. pont))

8. Egy év elteltével

(A drámafoglalkozásokat gyakran záró reflektív szakasz első lépése – egyelőre drámán belül – alternatív, vagy egyszerre választható, szimultán munkaformákkal. A tanár gyorsan ismerteti a reflektív lehetőségeket. A) B) C) D) A közös pont az időpillanat. Egy év elteltével tekintünk vissza a történetekre.)

³ BÉCSY Tamás: *Mi a dráma?* Budapest, BÉDA Books Kiadó, 2002. 38 – 39.

A) Kelemen otthon üldögél, előtte egy kődarab – örök mementóként. A csoport a **Forró szék** – konvenció alapján kérdezi az eltelt időről, a múltról, lelki állapotáról, így szinte segíti végig mondani monológját.

B) **Kiscsoportos** munkaformában megírjuk **Kelemen** (létösszegző, számvető) **levelét** a volt társaknak.

C) Kelemennek nyugtalan éjszakái vannak. **Néma jelenetben** – esetleg hangaláfestésekkel – a rémálmaikat ábrázoljuk.

D) **Állókép-sorokban** a régi családi élet „fotóit” látjuk. Közben akár hallhatjuk is Kelemen monológját vagy a megírt levelet. (*Ezzel a társítással áttérhetünk a **montázs** izgalmas eredményeket hozó tudatos alkalmazására.*)

Ez a négy forma persze soknak tűnhet, főleg, ha szigorúan kell tartanunk magunkat a 2 x 45 perchez. Legtöbbször – mind a mai napig – a Forró székes formát választják a diákok. Természetesen készen állok a szerephe lépésre, de nagy örömömre szinte mindig egy diák viszi el a szerepet. Még nagyobb az örömöm akkor, amikor a több kolléga által is leírt, leminősített, deviáns tanuló alkot hiteles, életszagú, olykor egészen mély, katartikus pillanatokat Kelemen megformálásával.

9. A pillanat megjelölése.

Az óra során többször is szimbolikussá vált kő körbeadásával mindenki fogalmazza meg, melyik volt számára az óra legfontosabb, legmélyebb pillanata! Ekkor – vagy a következő órából elcsent percekben – nyílhat alkalom a különböző **analógiák** elemzésére is, megfogalmazva a játszókat áldozatokat is kívánó, keserű újrakezdések árán megszülető dolgait.